

DRAMSKA FORTUNA FEDERICA SEISMITA-DODE
NA ISTOČNOJ OBALI JADRANA

Ana Bukvić

Federico Seismit-Doda, talijanski revolucionar i političar, manje je poznat kao dramski pisac koji svoju dramsku fortunu započinje na istočnoj obali Jadrana, točnije u Zadru u kojem se prvi put izvodi njegovo dramsko djelo *Marco Marulo*. Četrdesetih godina 19. stoljeća u krug zadarskih dramskih pisaca koji pišu na talijanskom jeziku uz Seismita-Dodu pripada i istaknuti intelektualac Giuseppe Ferrari-Cupilli, zatim Niccolò Battaglini te pjesnikinja Ana Vidović. Dok se Battaglini i Vidović odmiču od zadarskih tema, Ferrari-Cupilli i Seismit-Doda dramski tematiziraju povijesne događaje i ličnosti iz zadarske i dalmatinske prošlosti. Zbog značajnog političkog angažmana Seismitovo književno stvaralaštvo često je bilo zanemarivano, na što upozorava i Mate Zorić.¹ U ovome radu predstaviti ćemo Seismita kao dramskog kritičara i dramatičara, a poseban naglasak bit će na njegovim dramskim ostvarenjima s istočne obale Jadrana – na drami *Marco Marulo* i dramskoj pjesmi *La Moresca*.

Federico Seismit-Doda rođen je 1. kolovoza 1825. godine u Dubrovniku od oca Dionisija Seismita, Splitsanina i majke Angele Doda, Zadranke.²

¹ M. Zorić, *Croati e altri slavi del sud nella letteratura italiana dell'800*, "Studia Romanica et Anglicana Zagrabienis", 33-36 (1972-1973), str. 169-173.

² Njegov otac Dionisio Seismit bio je odvjetnik Dalmatinskog suda u doba Napoleona I. Dolaskom druge austrijske vlade u Dalmaciju postaje savjetnik fiskalnog odvjetništva. Bio je veliki patriota te je sudjelovao u konspiraciji iz 1814. godine u Zadru i Visu koja je ciljala na ujedinjene Dalmacije i Venecije s Kraljevstvom Italije. O majci Angeli Doda postoji malo informacija. Bila je nježna majka. Poznavala je više stranih jezika te sastavljala poeziju na talijanskom jeziku. Umrula je vrlo rano, 1837. godine, kada je Federico navršio tek 12 godina. Ljubav Federica prema majci bila je tolika da je dodao njezino na očevo prezime. Isto je napravio i Luigi Seismit-Doda, Federicov brat s kojim će se kasnije razilaziti u političkim razmišljanjima. Uz brata Luigija, Federico Seismit-Doda imao je i dvije sestre Mariu i Giovannu. Usp. L.G. Sanzin, *Federico Seismit Doda nel Risorgimento*, Bologna, Cappelli, 1950., str. 471-472, 503; F. Semi-Vanni Tacconi, *Istria e Dalmazia. Uomini e tempi*, Udine, Del Bianco Editore, 1992, str. 424-427.

Godine 1827. zbog očeva angažmana seli se u Veneciju i tamo stječe osnovno obrazovanje u ustanovi Seminario della Salute. Nakon prerane smrti roditelja o Federicu, tek dvanaestogodišnjaku, brine majčin rođak. Obrazovanje nastavlja u ustanovi Collegio di Santa Caterina (poslije nazvanoj Liceo Convitto Marco Foscarini), koju pohađa od 1837. do 1841. godine. Zbog nemirna duha 1841. godine poslan je rođacima u Zadar. Ubrzo upisuje studij prava u Padovi.³ Tijekom studija u Padovi zajedno s Arnaldom Fusinatom, Giovannijem Pratijem i Guglielmom Stefanom bio je aktivan suradnik časopisa “Il Caffè Pedrocchi”, a surađivao je i s venecijanskim časopisima “Il Gondolier” i “Il Vaglio”. U studentskom okruženju isticao se protuaustrijskim i liberalnim idejama pa je 1847. godine dospio pod nadzor austrijske policije. Uhićen je i konfiniran u Trst gdje se druži s Francescom Saveriom de Caminom, čiju će kćer Biancu kasnije i oženiti, te s Girolamom Luzzattijem i Giulijem Solitrom.⁴ Sudjelovao je u revolucionarnim događanjima tijekom Prvog i Drugog rata za nezavisnost Italije, a zbog čega je bio i u egzilu u Švicarskoj, Francuskoj, Belgiji i Grčkoj te na Malti.⁵ Tijekom revolucionarne 1848. i 1849. godine surađivao je s časopisom “Gazzetta di Venezia”,⁶ a svoje ratne venecijanske dane opisao je u povijesnoj pripovijetci *I Volontari veneziani*.⁷

Godine 1849. bio je urednik firentinskih novina “L’Alba”,⁸ a godinu poslije prešao je u Pijemont i tamo je surađivao s časopisom “Concordia” Lorenza Valerija te s časopisima “Diritto” i “Progresso”. Zbog loših životnih prilika, tj. kako bi obitelji priuštio bolji život, a imao je četvero djece – Attilija, Alessandra, Albana i Emmu – godine 1856. udaljio se od političke,

³ Sub voce “Seismit-Doda, Federico”, u: *Dizionario del Risorgimento Nazionale*, vol. 4, Milano, Francesco Vallardi, 1937, str. 252. Donato Fabianich (1808-1890) pisao je Tommasu i tražio njegovu preporuku za mladog Seismita na studiju prava u Padovi. Kasnije je Seismit molio Tommasea da napiše pjesmu za njegovu sestru Mariu Seismit koja se uskoro trebala vjenčati. Tu je pjesmu Tommaseo naslovio *La sposa novella*. M. Zorić, *Carteggio Tommaseo-Popović, II (1842-43)*, “Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia”, 27-28 (1969), str. 282.

⁴ L. G. Sanzin, *Federico Seismit Doda nel Risorgimento*, cit., str. 463.

⁵ O danima u egzilu govori u knjižici *Italia-Francia, frammenti del giornale di un emigrato*, Venezia, Tipografia “Gazzetta di Venezia”, Venezia, 1849.

⁶ L. Rava, *Un patriota dalmata Federico Seismit-Doda*, Roma, Società Nazionale Dante Alighieri, 1931, str. 3.

⁷ F. de Lorenzo, Torino, 1852. O Seismitovoj pripovijetci vidi M. E. Casella, *Un libro ed un uomo*, “La Rivista Dalmatica”, VIII (1925) II, str. 3-11.

⁸ *Federico Seismit-Doda*, “Il Dalmata”, 61, 1871.

novinarske i književne karijere te je 1857. godine imenovan upraviteljem osiguravajućeg društva Riunione Adriatica di Sicurtà u Trstu. Godine 1865. izabran je za zastupnika u parlamentu. Svoje političko djelovanje posvetio je rješavanju ekonomskih i financijskih problema zemlje. Agostino de Pretis imenovao ga je glavnim tajnikom Ministarstva financija 1876., a godinu dana poslije Benedetto Cairoli imenovao ga je ministrom financija. Godine 1889. imenovan je opet ministrom financija.⁹ Giovanni Giolitti zamijenio ga je 1890. godine kada ga je premijer Francesco Crispi opozvao kako ne bi došlo do narušavanja odnosa s Austrijom. Naime, na jednom domjenku u Udinama Federico Seismit-Doda podržao je talijanske iredentističke zemlje, tj. talijanske *neoslobođene* zemlje.¹⁰ Nakon opoziva seli se u Rim i tamo radi kao financijski savjetnik u općinskoj upravi.¹¹ Godine 1892. Seismitu umire supruga Bianca da Camino, koja mu je bila vjerna družica još od tršćanskih revolucionarnih dana. Federico Seismit-Doda, kojega nepoznati autor imenuje kao “Emulo di Alcibiade nell’età antica, e di Byron il dandy, nella moderna”,¹² umire u Rimu 8. svibnja 1893. godine, u gradu u kojem mu je poslije podignut spomenik na Piazza Cairoli. Njegovom smrću nestao je jedan od istaknutih talijanskih političara, rođenjem Dubrovčanin, a srcem Zadrinanin, političar koji je svoj život posvetio borbi za slobodu Italije i za njezinu financijsku obnovu.¹³

Uz već navedene talijanske Seismit-Doda surađivao je i sa zadarskim časopisima “Gazzetta di Zara” (1832-1850), “La Dalmazia” (1845-1847) te “La

⁹ U zadarskom tjedniku “La Domenica” (1888-1891) izašao je prilog o Seismitovoj političkoj karijeri te nema spomena o prijašnjim interesima za književnost. Prenosimo zadnje riječi priloga koje govore mnogo o njegovoj ličnosti i političkoj opciji: “Di lui non si può temere che faccia una politica in contraddizione con le idee professate, e di questo senso egli dà al nuovo ministero un carattere determinato, poiché si può dire sin ora ch’esso sarà di sinistra nel programma e nell’azione, o cesserà d’avere il Doda a collaboratore”. Federico Seismit-Doda, “La Domenica”, 12, 1889.

¹⁰ O. Randi, *Un episodio d’irredentismo. La destituzione del ministro Seismit-Doda*, “La Rivista Dalmatica”, XIV, 1933, str. 55-59.

¹¹ Više o Seismitovoj političkoj aktivnosti vidi *sub voce* “Seismit-Doda, Federico” u *Enciclopedia biografica e bibliografica italiana. Ministri, deputati e senatori dal 1848 al 1922*, ur. A. Malatesta, Roma, Istituto editoriale Italiano Bernardo Carlo Tosi-S.A., Serie XLIII, 1940-1941, str. 126-127; *sub voce* “Seismit-Doda, Federico”, u: *Dizionario del Risorgimento Nazionale*, cit., str. 252-253; F. Semi-Vanni Tacconi, *Istria e Dalmazia. Uomini e tempi*, cit., str. 424-427.

¹² *Federico Seismit-Doda*, “Il Dalmata”, cit.

¹³ O njegovoj smrti izvještava zadarski list “Il Dalmata”. Prenosi da je umro tihom smrću u svojoj kući u krugu obitelji u ulici Corso u Rimu. “Il Dalmata”, 101, 1893.

Strenna dalmata” (1847) u kojima je objavio prve književne radove.¹⁴ Najpoznatija među njegovim književnim djelima himna je *Inno alla Dalmazia*. Objavljena je 1846. godine u časopisu “La Dalmazia”,¹⁵ a iste godine u Splitu recitala ju je poznata talijanska glumica Adelia Arrivabene.¹⁶ U toj himni Seismit se obraća *patriji*, krajoliku, budućnosti i prošlosti. Poziva “belle contrade dalmate” da uvijek budu sestre – započinje Zadrom, a završava Dubrovnikom.¹⁷ Ta je Seismitova pjesma višeznačajna jer nam s jedne strane otkriva njegovu nostalgiju za rodnim krajem, za istočnom obalom Jadrana, a s druge zaključuje razdoblje njegova književnog stvaralaštva nakon kojeg će se tijekom revolucionarne 1848. i 1849. godine okrenuti domoljubnom pjesništvu.¹⁸ Godine 1857. objavljuje fantastičnu pripovijetku *Il gatto nero*, a 1858. godine scene iz svakodnevnog života *Assunta la fioraia*. Ti su tekstovi trebali biti dio nikada dovršene zbirke *Romanzi dell’esilio*.¹⁹

Luciano Giulio Sanzin napisao je najiscrpniju biografiju Federica Seismita-Dode. U toj biografiji navodi još neka njegova djela, ali nismo ih uspjeli

¹⁴ A. Bukvić, *Federico Seismit-Doda nei periodici zaratini del primo Ottocento*, u: *L’italiano nel mondo, a 150 anni dall’Unità d’Italia*, ur. E. Pirvu, Craiova, Editura Universitaria, 2013, str. 71-80.

¹⁵ F. Seismit-Doda, *Inno alla Dalmazia*, “La Dalmazia”, 42, 1846.

¹⁶ Federico Seismit-Doda bio je u ljubavnoj vezi s tom poznatom učenicom još poznatijeg Gustava Modene a upoznali su se u Padovi 1845. U njoj je pronašao mudrost, inspiraciju i tumača svojih umjetničkih tvorevina. Ona je bila toliko zaljubljena u Seismita-Dodu da je radi njega napustila školu glume i Modeni samo poslala poruku iz Trsta da ne može nastupati iz zdravstvenih razloga i da raskida ugovor. Nakon nešto više od dvije godine, Seismit se zaljubljuje u drugu ženu, ali nije smogao to reći Adeliji koja je umrla pri porodu njihove zajedničke kćeri koja je isto kasnije izdahnula. L. G. Sanzin, *Federico Seismit Doda nel Risorgimento*, cit., str. 466.

¹⁷ Iako je pjesma okarakterizirana kao izraz “izrazitog talijanstva” pronašli smo ipak nekoliko trenutaka gdje Seismit-Doda stavlja Dalmaciju ispred Italije. Ova je pjesma i dobar primjer instrumentalizacije književnog djela. Himna *L’Inno alla Dalmazia* objavljena je i u hrvatskom prijevodu pod naslovom *Pisan Dalmaciji* u “Zori dalmatinskoj” 1846., a preveo ju je Frane Danilo. Pjesma je na talijanskom jeziku objavljena u zadarskom “Il patriota” (1863), “La Domenica” (1889), i u “Il nuovo schiesone spalatino” (1913), te “Archivio storico per la Dalmazia” 1935. godine. A. Bukvić, *Federico Seismit-Doda nei periodici zaratini del primo Ottocento*, cit., str. 78-79.

¹⁸ U “Caffè Pedrocchi” objavljuje domoljubne pjesme: *A Giuseppe Parini* (22/1847), *La prima rondine* (22/1847), *Inno di Guerra dei Crociati d’Italia* (1/1848), *Venezia a Milano* (2/1848); u “Gazzetta Privilegiata di Venezia” objavljuje: *Ronda della Guardia civica* (69/1848). Pjesmu *Agl’Italiani. L’armistizio del 9 agosto 1848* objavio je u zbirci *I tre colori, augurio per l’anno 1848*, Venezia, Tip. Teresa Gattei, 1849, str. 33-36.

¹⁹ Tiskane su u izdanju Sanvito, u Milanu.

pronaći jer Sanzin ne navodi precizne bibliografske podatke (rijetko navodi i godinu izdanja). Tvrdi da je Seismit-Doda napisao tekst *La Romana*, koji on definira kao *canto*, a koji je uglazbio Carlo Pasta.²⁰ Sanzin spominje i da je Seismit za časopis *Rivista Europea* sastavio povijesnu epizodu *Il Priore di Vrana*, ali ne navodi precizne bibliografske podatke.²¹ Navodno je Seismit 1854. godine napisao komediju *L'orecchio di Dionisio*, koja je izvođena bez uspjeha, a godinu dana kasnije napisao je još jednu komediju, *Le faccie di bronzo*, koja je prikazana dva puta u Carignanu te nakon koje je prestao vjerovati u svoj kazališni talent.²² Uz navedene dramske tekstove nismo uspjeli pronaći ni dramu *Le due Dame di Francia* iz 1846. godine. Tu dramu, prema Sanzinu, Seismit je napisao za lombardijsku družinu F. A. Bona, a na nagovor Guglielma Stefanija. Sanzin prenosi i Seismitove riječi:

Ma troppi nemici – egli racconterà – mi aveva procurati il mio umore pungente satirico, troppo a nudo io mettevo in quel lavoro le vergogne della società, le scimmieggiate italiane di ogni stranierume, perché il dramma commedia, mal eseguito, si sostenesse. Caddero fischi. Mi ricordo dopo un brivido che mi gelò il sangue, la crisi di un minuto, mi ricordo di aver riso da pazzo del preveduto successo.²³

Federico Seismit-Doda kao dramski kritičar

Iz nekoliko članaka objavljenih u zadarskoj i talijanskoj periodici dadu se raspoznati temeljne Seismitove ideje o dramskoj književnosti i kazalištu općenito. U članku *Il popolo e l'arte*, objavljenom u časopisu "Gazzetta di Zara" 1846. godine,²⁴ Seismit komentira kazališnu izvedbu mladih zadarskih diletanata u improviziranom kazališnom prostoru. Potaknuo ga je članak iz firentinskih novina, a iz kojeg izdvaja nekoliko rečenica:

Le nazioni le più avvantaggiate nella cultura intellettuale considerano l'arte drammatica come un mezzo potente d'incivilimento. Una rappresentazione teatrale è una festa popolare, fatta per nobilitare il popolo, per isvillupare in lui quelle facoltà morali che possiede senza saperlo, e per infondergli, col mezzo del diletto, l'idea del bello e del vero.²⁵

Raduje ga što se u Zadru njeguje dramska umjetnost, koja je, prema njemu, često bila zanemarivana. Iako je posljednjih desetak godina prednost

²⁰ L. G. Sanzin, *Federico Seismit Doda nel Risorgimento*, cit., str. 155.

²¹ *Ibidem*, str. 239.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ "Gazzetta di Zara", 82, 1846.

²⁵ *Ibidem*.

dana glazbi, a ne riječi, Seismit zaključuje da je ipak bilo onih koji su pisali drame i komedije. Osvrće se i na polemiku romantičara i klasicista. Ne zauzima stranu, nego upozorava:

Pure il dramma galleggiò sempre su questi flutti procellosi che, volendo trarlo alla sponda, quasi lo seppellivano sott'essi; da quest' urto di opinioni, da questo subbuglio dei letterati egli ha saputo sempre farsi strada al cuore del popolo, il quale con ansia lo attendeva e lo riproduceva attendendolo. Riformatori, critici, teoristi, chiedete dunque al popolo qual codice egli abbia, ed egli si porrà una mano sul cuore; chiedetegli quali siano i suoi retori, ed egli vi risponderà: Dio e l'affetto.²⁶

Naglašava da je drama rođena s narodom i društvom i da će umrijeti samo s narodom i društvom. Rad pisaca i glumaca treba se ujediniti sa željom publike. Hvali izvedbu i trud mladih zadarskih diletanata, a posebno ističe nadarenost prve glumice te predstave, mlade Cecilije Vitaliani, za koju navodi da bi joj na sposobnosti pozavidjele i mnoge poznate i priznate talijanske glumice.²⁷

Federico Seismit-Doda objavio je nekoliko kazališnih osvrti i u venecijanskom časopisu "Il Gondoliere" te u padovanskom časopisu "Caffè Pedrocchi". Posebno bismo izdvojili prilog *Studi drammatici. Ore di un condannato... alla scena* u kojem Seismit u deset različito naslovljenih nastava-ka prepričava sudbinu Luigija Ruffolija, dramskog pisca izmišljena imena.²⁸ Kaže Seismit da ime nije bitno, ali da će se taj lik do kraja pokazati kao "buon diavolo". U prvim četirima nastavcima analizira Ruffolijeve poteze do prve izvedbe njegova djela. Kaže da se radi o povijesnoj drami. Nakon toga se Seismit vraća u sadašnjost i kaže da su protekle tri godine od te izvedbe.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Cecilia Vitaliani bila je sestra Luce Vitalianija, zadarskog glumca koji je često igrao lik Facanape iz commedie dell'arte. Bila je učenica Adelie Arrivabene, dok je talijanska glumica boravila u Zadru. Udala se za doktora Trigarija, a poslije njegove smrti za Filippa Giurovicha. Giuseppe Ferrari-Cupilli posvetio joj je epigram: "Piccola d'anni, ma di senno grande / Ti disser tutti, a quelle che raccolte / Nel drammatico arringo hai tu ghirlande; / Io però nel pensiero le luci vòlte / Al pio che solo ti guidava, oggetto / Più grande ancora il tuo bel core ho detto": G. Sabalich, *Cronistoria aneddotica del Teatro Nobile di Zara (1781-1881)*, Zara, A. Nani e figlio, 1904-1922, str. 177. Oko 1850. godine Cecilia Vitaliani bila je članica kazališnog zbora: K. Burić, *Glazbeni život Zadra u 18. i prvoj polovici 19. stoljeća*, Zadar, Sveučilište u Zadru, 2010, str. 100.

²⁸ Nastavci su naslovljeni: Il nome, L'individuo, Sviluppo d'idee, Primi passi, Dal passato al presente, Seconda passeggiata sul palcoscenico, La testa di un Autore drammatico due ore avanti la sua Commedia, Badate ai presagi, ossia Tavole comparative, Notte e mattino, La società e un amico. F. Seismit-Doda, *Studi drammatici. Ore di un condannato... alla scena*, "Il Gondoliere", 16-17, 1846.

Nazivom drame *Beppe Mastrilli* – “dramma di gran sentimento e di molto spargimento di sudore e sangue” – aludira na Giuseppea Mastrillija, poznatog talijanskog razbojnika iz 18. stoljeća. U tom prilogu Seismit književno obrađuje vlastitu životnu priču, tj. prikazuje sebe kao dramskog pisca. Da uzima pomalo ironičan stav, kako se čini na početku, tj. da uzima iznimno komičan stav, kako se pokazuje u konačnici, potvrđuje i cilj priloga: “Vi narro una storiella, o lettori scritta forse con qualche scopo, forse con intenzione nessuna”. Nekoliko je pojedinosti koje nas na to upućuju. Vidjet ćemo kasnije da je prvo dramsko iskustvo Seismit stekao već s osamnaest godina kada je njegova drama *Marco Marulo*, koja prikazuje krvoločna ubojstva, prikazana tri puta na pozornici Teatra Nobile. Luigija Ruffola Seismit stavlja u isti kontekst i predstavlja ga kao dramskog pisca koji se već kao osamnaestogodišnjak okušao kao dramski pisac djela koje je imalo tri izvedbe (ali on je ipak donio odluku da na pozornici neće prikazivati ubojice, nego da će se posvetiti komedijama). Prema Sanzinu Seismit 1846. godine piše komediju za F. A. Bona – *Le due dame di Francia* – a izvedba te komedije nije prikazana kao najuspješnija. Neuspješnu komediju spominje i nepoznati autor Seismitove biografije objavljene u časopisu *Il Dalmata*.²⁹

Osvrte o dramskoj književnosti Seismit objavljuje i u časopisu “Caffè Pedrocchi”. Radi se o trima osvrtima u kojima komentira različite glumačke družine. Dva su osvrta naslovljena *Arte drammatica italiana contemporanea (Studii e Notizie)*,³⁰ a treći *Venezia-Teatro Apollo e S. Benedetto*.³¹ U prva dva osvrta ističe da je cilj tako naslovljenih priloga taj da i “Caffè Pedrocchi” sudjeluje u proučavanju aktualnih uvjeta talijanskog dramskog kazališta, koje su mnogi proglasili pokojnim.³² U trećem prilogu osvrt će se na nekoliko izvedbi u venecijanskim kazalištima San Benedetto i L’Apollo, a u centru pažnje je Gustavo Modena o kojemu kaže:

Senonché, signori miei, Gustavo Modena dà il tracollo ad ogni bilancia; chi lo abbandona con indecorosa negligenza non pensa forse che a lui dobbiamo un po’ di rigene-

²⁹ Federico Seismit-Doda, “Il Dalmata”, cit.

³⁰ Izlaze u “Caffè Pedrocchi”, br. 5 od 11. veljače i br. 8 od 27. veljače 1848. godine.

³¹ F. Seismit-Doda, *Venezia-Teatro Apollo e S. Benedetto. Drammatica Compagnia al servizio di S.M. il re di Sardegna*, “Caffè Pedrocchi”, 41, 1847.

³² “Ormai la rovina del nostro teatro è un fatto compiuto, dicono i più; corrono a dimandare emozioni da qualche dramma straniero. Tutti parlano dell’arte drammatica italiana come d’una creatura amata e defunta; e intanto i queruli superstiti vivono rassegnati dell’oggi, incuranti dell’indomani, purché la Senna rigurgiti le sue migliaia periodiche di drammi, di tragedie, di *vaudevilles*, di commedie, di pandemonii, di scandali”. F. Seismit-Doda, *Arte drammatica italiana contemporanea (Studii e Notizie)*, cit.

ramento e splendore dell'arte comica italiana! [...] Pensateci, signori miei, e seriamente; perché dell'abbandono in cui lasciate il *Modena* vi potreste un giorno e vergognare e pentire.³³

Marco Marulo

Dramsko djelo kojim se Federico Seismit-Doda prvi put predstavio publici zove se *Marco Marulo*, drama u tri čina iz 1843. godine koje je dramska družina Francesca Bonuzzi izvela tri večeri zaredom u Teatru Nobile u Zadru.³⁴ Glavna glumica bila je Amalia Ferrari.³⁵

Polučivši dobar uspjeh u Zadru drama *Marco Marulo* izvedena je i u kazalištu Mauroner u Trstu. O tršćanskoj izvedbi Sabalich kaže: "Il dramma ebbe i suoi oppositori. Alcuni lo proclamarono a cielo altri lo tennero una fanciullezza da saputello".³⁶ O tršćanskoj izvedbi više doznajemo iz članka izvjesnog F. D. objavljenog u časopisu "Gazzetta di Zara". Autor prenosi kritiku iz tršćanskog lista "La Favilla". Drama je izvedena u drugoj polovici srpnja 1843. godine. F. D. hvali Amaliju Ferrari, glavnu glumicu za koju kaže da je: "il gioiello della drammatica compagnia Bonuzzi, e quella che dà anima e vita al palco scenico".³⁷ Općenito ima primjedbi na dramu, no ne navodi ih, ali zaključuje da se od Seismita kao dramskog pisca može nešto očekivati u budućnosti. Seismitovu dramu spominje i Spiridione Popovich (Špiro Popovich) u svojoj korespondenciji s Nikolom Tommaseom. Pri kraju pisma od 5. lipnja 1843. godine Popovich piše: "Seismit giovine dalmata

³³ F. Seismit-Doda, *Arte drammatica italiana contemporanea (Studii e Notizie)*, cit.

³⁴ Članovi družine bili su: Giovanni Stocco, Francesco Bonuzzi, Carlo Benfennati i Enrichetta Bonuzzi. Ista družina igrala je početkom lipnja 1843. komad *Amore e fede* mladog anonimnog Zadrana poznatog po inicijalima R.M.G. Sabalich, *Cronistoria aneddotica del Teatro Nobile di Zara (1781-1881)*, cit., str. 169.

³⁵ Posebne pohvale idu glavnoj glumici za koju anonimni kritičar kaže: "E a contribuirvi valsero sovra degli altri l'egregia prima attrice sig. Amalia Ferrari, giovane d'anni, ma provetta nell'arte, di bell'intendimento e squisito sentire, che senza tema di meritarsi la taccia di assentatori, noi diremo delle migliori che vanti oggigiorno il teatro italiano": Critica, "Gazzetta di Zara", 44, 1843. Amalia Ferrari boravila je u Zadru od 23. ožujka do 14. lipnja 1843. Da je bila toliko omiljena u Zadru, svjedoči podatak da se njezin litografirani portret čuvao u brojnim zadarskim obiteljima. Giuseppe Sabalich objavljuje litografiju njenog portreta u knjizi *Cronistoria... ali ne spominje da je to rad Vicenza Poirera. M. Stagličić, Vincenzo Poirer: doprinos slikarstvu prve polovice 19. stoljeća u Zadru*, "Radovi Instituta povijesti umjetnosti", 26 (2002), str. 128.

³⁶ G. Sabalich, *Cronistoria aneddotica del Teatro Nobile di Zara (1781-1881)*, cit., str. 168.

³⁷ F. D., *Teatro*, "Gazzetta di Zara", 64, 1843.

compose un dramma, tolto dalla storia patria, che sento per tre volte venne riprodotto ed applaudito al teatro di Zara”.³⁸

Više podataka o drami, koja nije objavljena, pronalazimo u već citiranoj kritici koju potpisuje nepoznati autor potpisan kao *L'imparziale*.³⁹ Kritika počinje motom iz 17. pjevanja Homerove *Odiseje*: “Io dal mio lato / Parlerò sempre con diletto il vero”. Na početku nepoznati autor kritike navodi osnovne informacije o izvedbama drame. Za razliku od Sabalicha, navodi dvije zadarske izvedbe. Kaže da je zasjala prva glumica, ali i da je mišljenje publike bilo podijeljeno:

Questo dramma però come accade d'ogni prima produzione, massime ove trattisi di chi esordisse nel mondo letterario, ebbe i suoi fautori e gli oppositori. Altri peccanti di pernicioso indulgenza, o, se si passa l'espressione, di connivenza colpevole, lo proclamarono a cielo: altri invece negandogli ogni merito tennero una fanciullaggine da saputo.⁴⁰

U nastavku kritike navodi se kratak sadržaj dramskog teksta. Radnja je smještena u Split i to u 1499. godinu, tj. u vrijeme kada je grad bio pod vencijskom upravom. Splitski providur Del Baduero sumnja da je njegova žena Maria zaljubljena u drugoga, tj. da ponovno voli ili Uberta de Magija ili Ubertova prijatelja Marca Marula. Obojica su bila iz uglednih obitelji. Del Baduero je s razlogom sumnjao jer je Marco bio zaljubljen u Mariju, a Uberto kriomice u svoju nećakinju Geltrudu. Iz straha da mu je Uberto rival, Marco ga neistinito optuži pred Del Baduero, koji ga ubije. Marco je Del Baduero kao dokaz predao pismo koje je neoprezna Maria poslala Ubertu u nadi da će ga na temelju prethodnog razgovora s Geltrudom uvjeri da ju zaprosi. Geltruda je pokušala spasiti Uberta, ali nije uspjela. Nakon što mu je Geltruda prokazala Ubertove namjere, Marco ga je pokušao spasiti. Del Baduero ga je krvnički ubio, a Mariji se planirao krvavo osvetiti. Svjestan da Del Baduero neće poštediti Mariju, Marco je planirao iskoristiti mrak kako bi ju spasio, tj. odveo i skrio u samostan. No nije uspio u svojem naumu jer ju je Del Baduero ubio. U kritici nepoznati autor dalje govori o likovima. Del Baduero je frenetično ljubomoran, no ne zbog ljubavi, nego zbog pohlepe. Osvetoljubljiv je i okrutan. Autor se pita kako je moguće da je Del Baduero, nakon što je otkrio Marijinu nevinost i Marcovu prijevaru, ipak ubio

³⁸ M. Zorić, *Carteggio Tommaseo-Popović, II (1842-43)*, cit., str. 281-282. O prijateljstvu Nikole Tommasea i Špire Popovića piše Sanja Roić u radu *Nikola Tommaseo i njegovi šibenski prijatelji*, u: *Stranci*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 2006, str. 75-104.

³⁹ *Critica*, “Gazzetta di Zara”, 44, 1843. Anonimni autor navodi krivo autorovo prezime. Naime, umjesto Seismit imenuje ga sa Sismit.

⁴⁰ *Ibidem*.

nju, a ne Marca. Geltrude na početku nije jako voljela Uberta, ali nakon nekog vremena osjetila je da ga nema. Mariju autor doživljava kao lik stvoren da bi volio – Marcove vrline bude u njoj neku vrstu divljenja koje se isprepleće s ljubavlju. Nepoznati kritičar spominje da joj je Marco poslao pismo koje je u njoj zapalilo iskricu, barem simpatiju, a ona ga ni nakon svega nije prestala voljeti. Pretpostavljamo da je to pismo bilo pokretač cijelog zapleta, tj. Del Baduerove ljubomore.

Nepoznati autor kritike ističe da se radnja odvija u providurovoj palači tijekom nekoliko dana. Ritam je nekad brži, a nekad sporiji:

La composizione quando procede con movimento e calore, quando no. Del titolo della medesima come del dramma né anche una unità di luogo e di tempo sono conservate, in guisa, che in fatti occorrono nel breve espiro di pochi di e in una stessa sala del palazzo providitoriale.⁴¹

Jezik drame je osrednji, nekada bolji, a nekada lošiji, dok treći čin nepoznati autor kritike smatra najboljim. U zaključku autor kritike nedostatke drame pripisuje Seismitovoj mladosti i predviđa mu svijetlu budućnost: “La fresca sua età e il buon volere, ben regolati, ne presagiscono un lieto avvenire. Proseguendo nell’intrapresa carriera, non lo sgomentino o l’invidia de’ molti o le difficoltà drammatiche”.⁴²

S dramaturškog stajališta, prema nepoznatom kritičaru, nedostaje još jedna osveta, a koja je uobičajena u narodu kojemu Marulo pripada: “Un’altra vendetta, non foss’altro, ne avrebbe chiarito, locché tornava necessario, i costumi e il carattere della nazione cui Marulo apparteneva”.⁴³ Kritičar zamjera Seismitu što je oblatio ime velikoga Marka Marulića, iako na početku članka navodi da povijesnoj istini odgovara jedino lik Del Baduera, dok su druga imena posuđena i ne odgovaraju povijesnoj istini. Kada prvi put spominje Uberta de Magija, kritičar navodi: “Papali della storia”.⁴⁴ Pretpostavljamo da se radi Dmini Papaliću, Marulićevu suvremeniku, prijatelju i rođaku.⁴⁵

Ne znamo iz kojih je izvora Seismit crpio građu za dramu, ali zanimljiv članak pojavio se u zadarskom tjedniku “La Dalmazia” 1846. godine. Taj

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Mirko Tomasović o Maruliću navodi: “S Papalicima se družio od rane mladosti, te ih uvijek spominje s toplinom, ističe Jerinu vještinu u glazbovanju (Natalis također hvali njegovu svirku na leutu ‘u vrlo živim ritmovima’). Bit će da je s Dminom i Jerom iskušao mladičke radosti, što je razlogom da je ona ‘kobna’ noćna pustolovina pripisana dvojcu Marulić-Papalić”. M. Tomasović, *Marko Marulić Marul*, Zagreb-Split, Književni krug, 1999, str. 28.

članak možemo povezati s dramatiziranom povijesnom pričom. Naime, u tom članku u nastavcima Luca Svillovich prepričava tragičan događaj iz Splita. Jedan od glavnih aktera tog događaja bio je Marko Marulić. Svillovich rekonstruirao događaj na temelju pisma koje je Giuseppe Antonio Costantini poslao svojem rođaku. Pismo je objavljeno u *Lettere critiche di Giuseppe Antonio Costantini*.⁴⁶ Taj povijesni događaj – “fatto storico” – imenuje *Castigo dell'impudicizia*, a priča ide ovako. Jedan splitski zapovjednik živio je u kući sa svojom sestrom ili kćeri. Kćeri su se udvarala dvojica splitskih plemića. Jedan je bio iz kuće Papali, a drugi Marco Marulo. Jedini način da razgovaraju s tom djevojkom bio je preko prozora njezine sobe koji je gledao na manju ulicu. Oni su se domišljato sjetili da se jedan pomoću *paranka* podigne do njezina prozora i posjećuje je u njezinoj sobi preko noći, dok bi drugi cijelu noć stražario na ulici. Tako su to radili naizmjenice sve do dana kada je Papali molio Marula da djevojci ode on, a Marulo mu je udovoljio u nadi da će ju on posjetiti sljedeće dvije do tri noći zaredom. Marulo je dočekao zoru čekajući prijatelja da se spusti. U jednom trenutku čuo je snažan udarac pa je pomislio da mu je prijatelj Papali pao s prozora. Međutim, ugledao je vreću, a u vreći prijateljevu glavu i raskomadano tijelo. Kako bi sve zataškao, pokopao ga je tajno u svojoj kući. Marco Marulo povukao se na Šoltu gdje je u samoći i pustinjačkim načinom života ispaštao zbog svojih grijeha. Luca Svillovich u sljedećim nastavcima članka prenosi Marulićevu biografiju u autorstvu Marulićeva suvremenika Francesca Natalija i zaključuje da akter priče ne može biti veliki Marko Marulić jer se ne može znati koliko je još ljudi tog imena i prezimena živjelo u Splitu.⁴⁷

Seismitova drama nije jedino književno djelo koje tematizira kobnu ljubavnu noć mladog Marulića i mladog Papalića. U zbirci *Češljugareva melopeja* u sastavu *Kos saznaje tajnu o ljubavi i smrti Marka Marulića* Ante Cettineo navodi da su Marulića i Papalića na bludno posrnuće navela “bedra providurove Hicele”.⁴⁸

Na Seismitovu dramu *Marco Marulo* osvrnuli su se Mate Zorić i Antonia Blasina Miseri. Mate Zorić daje opći osvrt na književni rad Federica Seismita-Dode. Na temelju spomenute kritike iz časopisa “Gazzetta di Zara” kratko se osvrće na dramu. Ističe da Seismitov književni rad istraživači talijansko-slavenskih veza ne smiju zanemariti. Kritizira Artura Croniju koji je u svom radu citirao samo Seismitovu pjesmu *Capro eterno*.⁴⁹

⁴⁶ Pismo je datirano na 5. srpnja 1732. godine a šalje ga s Hvara. G. A. Costantini, *Lettere critiche*, Napoli, Benedetto Gessari, 1752, str. 44-46.

⁴⁷ L. Svillovich, *Critica letteraria. Marco Marulo*, “La Dalmazia”, 2/3/4/5/, 1846.

⁴⁸ L. Paljetak, *Književno djelo Ante Cettinea*, Split, Književni krug, 1995, str. 411-412.

⁴⁹ M. Zorić, *Croati e altri slavi del sud nella letteratura italiana dell'800*, cit., str. 136.

Antonia Blasina Miseri u radu *La figura di Marko Marulić attraverso gli slavisti italiani e l'omonimo dramma di Federico Seismit-Doda*⁵⁰ osim na opću recepciju Marulićeva opusa u talijanskoj književnoj kritici osvrće se i na Seismitovu dramu. Pretpostavlja da je radnja preuzeta iz lokalne legende i predlaže motiv koji je bio blizak romantičarima. U interpretaciji sadržaja koristi se kritikom iz časopisa "Gazzetta di Zara", ali ju krivo interpretira. Navodi da je Marco Marulo, a ne Del Baduero, smrtno ranio Uberta, što nije točno. Blasina Miseri navodi da je glavni motiv drame Marulovo kajanje u trećem činu, a koje svjedoči o bajronovskoj osobnosti glavnog lika koji se bori između dobra i zla. Blasina Miseri ne navodi izvor podatka o trećem činu i nepoznato nam je na temelju čega donosi takav zaključak. Nepoznati autor kritike iz časopisa "Gazzetta di Zara", koji se potpisuje s "L'imparziale", spominje samo drugi čin, i to kao najbolji.⁵¹

Tragove romantičke poetike Federico Seismit-Doda očituje u svojoj drami *Marco Marulo*, gdje u dalmatinski ambijent smješta krvavo ubojstvo na sceni, približivši se time prije europskom nego talijanskom i hrvatskom romantizmu, obilježenima pretežito nacionalno-preporodnim temama i motivima. Ocijenili smo da je ova drama bila provokativna u društvenom, ali i ideološkom kontekstu zbog izbora negativnog lika protagonista Marca Marula, koji imenom očigledno aludira na Marka Marulića.

La Moresca

Našavši se pod utjecajem filoslavenskih ideja četrdesetih godina 19. stoljeća Seismit sastavlja nacionalnu pjesmu *La Moresca (Moreška)*. Pjesma je objavljena 1847. godine u almanahu "La Strenna dalmata".⁵² Pod naslovom *Canto nazionale* pisac sugerira da se radi o pjesmi sa sadržajem iz narodnog života, ali ako atribut "nazionale" tumačimo u povijesno-političkom kontekstu u kojemu Seismit stvara, zaključujemo da Seismit Dalmatince percipira kao zasebnu naciju, a što je bilo u skladu sa slavo-dalmatinskom ideologijom toga vremena.⁵³ U tekstu pronalazimo dramske elemente kao što su dijalog,

⁵⁰ "Colloquia Maruliana", vol 10, 2001, str. 253-256.

⁵¹ Critica, "Gazzetta di Zara", cit.

⁵² F. Seismit-Doda, *La Moresca*, "La Strenna dalmata", Zara, Demarchi-Rougier, 1847, str. 105-111. Jedan dio Seismitove pjesme *La Moresca* objavio je Francesco Carrara u *La Dalmazia descritta*, Zara, Fratelli Battara, 1846-1848, kao dopunu prikaza dalmatinskih narodnih igara.

⁵³ J. Vrandečić, *Dalmatinski autonomistički pokret u XIX. stoljeću*, Zagreb, Dom i svijet, 2002, str. 71-72. Valter Tomas smatra da Seismit jasno određuje stihovani sastavak s *canto*

podjela likova, pomoćni tekst, tj. didaskalije, dramski konflikt, dramska napetost i razrješenje sukoba.

Prije početka pjesme Seismit nas upućuje na bilješku u kojoj poblizje definira pučki fenomen moreške i njezin značaj za Dalmaciju:

La *Moresca* è un giuoco d'armi che ricorda le eterne lotte dei Turchi coi Dalmati quando questi ultimi disputavano agli agressori palmo a palmo il terreno della propria patria. Questa finta battaglia, o duello che dir si voglia, onora la Dalmazia, dimostrando con ciò i suoi figli non essere ignari o incuranti delle vittorie degli avi. Anche adesso la *moresca* piace, e ridesta il pensiero di tempi più bellicosi e più degni di ricordo fra le nazionali tradizioni; rammenta almeno che i Morlacchi, non sempre annehititi, si scuotevano ai dolori della patria e scendevano da' loro monti a farle scudo dei propri petti, snudando per essa i temuti cangiarì.⁵⁴

U istoj bilješci otkriva da mu je cilj bio vjerski i domoljubni princip Morlaka suprotstaviti zlokobnoj i surovoj vrijednosti Turaka: "Nei due cori con cui si apre la pugna ho tentato di porre a contrasto il principio religioso e patrio nei Morlacchi con quello del valore fatale e brutale dei Turchi".⁵⁵

Radnja *La Moresca* može se podijeliti u pet dijelova. U prvom dijelu nastupa kor Turaka, u drugom kor Morlaka, u trećem se javlja pisac koji opisuje sukob dviju suprotstavljenih strana, u četvrtom se javlja vila, a u petom dijelu pjesnik – "un poeta" – završava pjesmu. Seismit ne navodi ni mjesto ni vrijeme odvijanja radnje. Likovi su: coro dei Turchi (I guerrieri), Il pachà, I Dervish, coro dei Morlacchi (I guerrieri), Il voivoda, I preti i Vila.

nazionale kako bi ga isključio svaku sumnju o eventualnom *canto popolare*, što se u to vrijeme u sklopu raširenog i uobičajenog fenomena mériméeovske mistifikacijsko-kontaminacijske tehnike poetiranja nerijetko miješalo. V. Tomas, "Strenna dalmata" i "ilirski" pučka epika, "Croatica et Slavica Iadertina", Zadar, 2012, str. 197.

⁵⁴ F. Seismit-Doda, *La Moresca*, cit., str. 105. Naziv moreška potječe od španjolskog *morisque* i talijanskog *moresca*, iz doba vjerovatna prihvata i oblikovanja moreške na tlu Dalmacije, ne samo u Korčuli nego i u drugim dalmatinskim gradovima poput Zadra, Splita i Dubrovnika. U tim se gradovima znade za pokladnu povorku ljudi obučениh "na moreški način" još u 16. st., ali gdje se u isto vrijeme, a i kasnije, u 17. st., taj naziv za plesnu bitku spominje u dramatici. Prauzorom se može smatrati srednjovjekovna španjolska *morisque* iz 1149, što se prema predaji odigrala u Leridi, a pojava toga plesa svjedoči i o renesansnoj modi plesnoga sukob, raširenoj u zemljama Sredozemlja, osobito u Italiji s kojom je hrvatska obala imala najviše kulturnih dodira. L. Čale Feldman, *Morisco, moresca, moreška: agonalni mimetizam i njegove interkulturalne jeke*, "Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku", 40 (2003) 2, str. 63.

⁵⁵ F. Seismit-Doda, *La Moresca*, cit., str. 105. Značenje 'zlokoban' riječi *fatale* izabrali smo među sljedećim značenjima: sudbonosan, nesretan, pogiban i fatalan. M. Deanović-J. Jernej, *Rječnik talijansko-hrvatski*, Zagreb, Školska knjiga, 2002, str. 358.

Prva su dva dijela pjesme strukturno jednaka. U prvom dijelu nastupa kor Turaka (ratnika), paša i derviši, a u drugom kor Morlaka (ratnika), vojvoda i svećenici. Uočava se simetričnost u rasporedu likova, a posebno kada oba dijela završavaju stihovima vođa – paše i vojvode. Simetričnost se uočava i u metričkim rješenjima. Seismitova *La Moresca* je polimetrična, a diskursi pojedinih likova i/ili kolektivnih likova obilježeni su metričko-strofički. Usporednim čitanjem uočava se ekvivalentnost turskih i morlačkih elemenata. Ratnici, vojvoda i paša izražavaju se katrenima, derviši i svećenici sestinama, a oba kora, turski i morlački, zaključuju dionicu distihom. Da metrička rješenja doprinose karakterizaciji lika i signaliziraju određeni tip diskursa, potvrđuje uporaba jedanaesteraca za likove vojvode i paše te za kolektivne likove ratnika, dok se derviši i svećenici izražavaju kraćim stihovima, tj. kombiniranim šestercima, sedmercima i devetercima. Uzrok tome pronalazimo u sadržaju i tonu njihovih dionica, a koje služe kako bi se glorificirala iščekivana borba i zadao joj se sveti cilj. Dramski dijalozi i jezik obilježeni su usklikima – “Allah, Allah!”, “Su, fratelli!”, “Sangue ... sangue!”, “Guerra ... guerra!”, “Oh patria!” – i interpunkcijskim znakovima kao što su uskliknici, trotočke i četvertočke.

Prva dva dijela pjesme ekspozicija su radnje u kojoj se ističu, kao što je Seismit i rekao u bilješci, dvije stvari. S jedne strane turska želja i volja za smrću kako bi udovoljili Alahu i ostvarili sveti cilj – besmrtnost: “Chi muore tra i pugnanti / Vive immortali di!”⁵⁶ S druge strane ističe se morlačka želja za osvetom zaklanih očeva – “padri sgozzati”⁵⁷ – koju će ostvariti uz pomoć sv. Jurja i uz pomoć blagoslova legendarnog junaka Marka Kraljevića: “L’eroe dei patri canti”.⁵⁸ Njihov je cilj iz rodne zemlje protjerati: “Le falangi del turpe infedel...”⁵⁹

Turski ratnici hvale svoju vrijednost i hrabrost te Proroka uzdižu do svetosti, a Morlaci ističu svoju hrabrost i želju za krvnom osvetom. Pisac namjerno započinje pjesmu korom Turaka da bi Morlacima dao na važnosti i na taj način pokazao njihovu nadmoć nad islamskim neprijateljem (njihovu nadmoć pokazuje i konačan ishod radnje). U takvom uvodu pjesnik iznosi predmet, junake pa i radnju dramskog zbivanja. Nakon korskih dionica nastupa autor koji stihovima prepričava sukob Turaka i Morlaka:

[...] Dio! Si fusero insieme in un baleno / Simili a flutti d’uno stesso mar. / Il feroce

⁵⁶ F. Seismit-Doda, *La Moresca*, cit., str. 106.

⁵⁷ *Ibidem*, str. 108.

⁵⁸ *Ibidem*, str. 107.

⁵⁹ *Ibidem*, str. 108.

urlo della mutua rabbia / In silenzio mortal si converti... / Di sangue rosseggiò l'arida
sabbia / E di brandi cozzanti un suon si udi!⁶⁰

Nakon duge borbe zavijorila se bijela zastava sv. Jurja, a vila se spustila na polje i počela govoriti: “[...] Una raggiante Vila / Scese allora sul campo e favellò: – / – A voi piegossi, o Dalmati, / La contrastata sorte... / Sia gloria al patrio onor! [...]”.⁶¹ Vila se predstavlja kao Božji glasnik. Naglašava dalmatinsku hrabrost i srčanost koju su domoljubi spremni izraziti i pokazati za svoju domovinu i nameće to kao božansku zapovijed. Najavljuje im još tužnih i bolnih dana, ali im poručuje neka se drže kao braća dok im domovina ponovno ne pobudi zov osвете i slave: “[...] Forse di giorni miseri / La dolorosa prova / Ancor vi attenderà... / Siate fratelli! e il vindice / Affetto e gloria nuova / La patria chiamerà!”⁶²

Nakon vilina monologa opet nastupa pisac, a stihovima tek daje naslutiti da se pjesmom referira na stvarni povijesni događaj, tj. stihovima daje nagovijestiti da se njegova nacionalna pjesma može protumačiti i u povijesnom kontekstu u kojemu je nastala (čemu ćemo se posvetiti kasnije):

Un giorno, / Più d'un secolo ormai da quel mattino / Combattuto incalzò secoli nuovi,
/ Vide un poeta quelle antiche pugne / Rinnovellate, e la vittoria istessa / A' suoi Dalmati ancella...⁶³

Odmah poslije toga navodi stihove pjesnika kojega imenuje kao “un poeta”.⁶⁴ Nepoznati pjesnik obraća se svojoj domovini: “O patria, sorridi – vincente tu sei, / Né fruttano sangue gl'infiniti tornei, / Mentita è la pugna dei prodi campion [...]”.⁶⁵ U pjesnikovim stihovima uočavamo trostruku dimenziju vremena. Potiče domovinu da se veseli, prisjeća se nekadašnje pobjedničke slave nad “odio Turchesco”⁶⁶ i vraća se u sadašnjost gdje se takve prošle slave jedan Morlak samo sjeća:

Ed ora il Morlacco linerte giornata / Trascina pensando la gloria passata, / O ai pargoli intenti ricorda quei di! / Oh patria! – l'etade travolse gli eventi... / Non più de' guerrieri le lame fulgenti / S'intrecciano, si urtan, si spezzan per te... / Ma sol la memoria dei morti leoni / Fa belle talvolta le patrie canzoni, / E accende nei petti – la stabile fè!⁶⁷

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Ibidem, str. 109.

⁶² Ibidem.

⁶³ Ibidem, str. 110.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Ibidem, str. 111.

⁶⁷ Ibidem.

Pjesmu nacionalnom čine tema slavensko-turskog konflikta i tema dalmatinske podčinjenosti: “Dalmati, avanti... avanti... / La patria è in servitù!”⁶⁸ Motivima Alaha, Proroka, sv. Jurja, Marka Kraljevića i vile Seismit doprinosi lokalnom koloritu pjesme, uvjerljivosti kao i povijesnoj vjerodostojnosti teme. Gledatelju se na sceni izravno predstavlja slavensko-turski sukob. Poseže se za motivima iz nedaleke prošlosti: “Ed ora il Morlacco l’inerte giornata / Trascina pensando la gloria passata, / O ai pargoli intenti ricorda quei di!”⁶⁹ Vila ih poziva na buduće bratstvo: “Siate fratelli! e il vindice / Affetto e gloria nuova / La patria chiamerà!”⁷⁰ Iako pisac nije poblize odredio njezin izgled, kaže samo “una raggiane Vila”,⁷¹ usudit ćemo se povezati bjelinu zastave s pojavom vile – prema dugoj tradiciji vila se često pojavljuje odjevena u svijetlu haljinu, najčešće bijele boje.⁷² Vila se pojavljuje nakon teške i krvave bitke te stoga njezin govor na umorne dalmatinske ratnike djeluje umirujuće i ohrabrujuće. S dramaturškog stajališta pojavom vile Seismit ostvaruje kontrast i otvara prostor za refleksivni trenutak. Završivši govor vila je nestala u bijelom oblaku (koji je uobičajeno stanište vila).

La Moresca obiluje epskim trenucima.⁷³ Prepoznamo ih u Seismitovu prikazu slavensko-turskog sukoba u kojemu dominiraju prošla glagolska vremena. U tom dijelu zanimljive su poredbe koje se mogu protumačiti kao retardacijsko sredstvo kojemu je cilj iscrpnost i jasnoća kazivanja: “Sui bruni acciar la luce disfavilla / Come un raggio di sol sull’uragan”⁷⁴ i “Dio! Si fossero insieme in un baleno / Simili a flutti d’uno stesso mar”⁷⁵ Njegov odnos prema prikazanom povijesnom događaju odiše idealizacijom, kako događaja tako i junaka, a pri kraju pjesme izražava čežnju za minulim herojskim vremenima. Ta je čežnja posebno istaknuta u trenucima presudnima za pojedine narodne zajednice. U vilinim zadnjim stihovima koristi se i tehnikom nagovještavanja: “[...] Forse di giorni miseri / La dolorosa prova / Ancor vi attenderà...”⁷⁶ Ti su stihovi raspoloženjem istovjetni završnim stihovima pjesme:

⁶⁸ Ibidem, str. 107.

⁶⁹ Ibidem, str. 111.

⁷⁰ Ibidem, str. 109.

⁷¹ Ibidem.

⁷² S. Botica, *Vile u hrvatskoj mitologiji*, “Radovi Zavoda za slavensku filologiju”, 25 (1990), str. 30-31.

⁷³ Služili smo se prilogom *Epika i epske pjesme* Vladimira Vratovića i Mate Zorića u: *Uvod u književnost*, Zagreb, Znanje, 1969, str. 375-407.

⁷⁴ F. Seismit-Doda, *La Moresca*, cit., str. 108.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Ibidem, str. 109.

“[...] Oh patria! – l’etade travolse gli eventi... / Non più de’ guerrieri le lame fulgenti / S’intrecciano, si urtan, si spezzan per te... /”⁷⁷

Pretpostavljamo da Seismitova *La Moresca* nije doživjela izvedbu. Na to nas navode pisma koja je Federico Seismit-Doda slao zadarskom izdavaču Rougieru. U pismu od 1. prosinca 1846. godine Seismit moli Rougiera da prosljedi njegov tekst – “un suo lavoro” – Giovanniju Franceschiju za zadarski almanah “La Strenna” – “dandogli un bacio e mille saluti”. Pojašnjava da šalje samo *La Morescu* jer je vidio da je moreška aktualna i u talijanskim kazalištima.⁷⁸ Nada se izvedbi svoje moreške – cjelovite ili barem dviju korskih dionica. Napominje mu da ne zaboravi tiskati bilješku u kojoj pojašnjava značenje moreške. Također, navodi i da *La Morescu* mogu objaviti i u časopisu “La Dalmazia” (ako je tekst poslao prekasno za “La Strennu”). U pismu od 4. veljače 1847. godine Seismit se raspituje o tiskanju *La Moresca* te o tome je li napokon objavljena “benedetta Strenna”. Nakon što je, pretpostavljamo, dobio informaciju o tiskanju zadarskog almanaha, u pismu od 11. svibnja 1847. javlja Rougieru da su “La Strennu” pohvalili Dalmatinci, ali i Talijani u časopisu “Il Caffè Pedrocchi”.⁷⁹

⁷⁷ Ibidem, str. 111.

⁷⁸ Pretpostavljamo da misli na izvedbu moreške u Veneciji o kojoj je pisao Giuseppe Ferrari-Cupilli u: *La Moresca*, “Gazzetta di Zara”, 85, 1846.

⁷⁹ Pisma se čuvaju u rukopisu u Znanstvenoj knjižnici u Zadru, pod signaturom Ms 887-889. Objavljena su u zadarskoj novini “Pro Patria” 18. prosinca 1887. Napominjemo da su pisma objavljena krivim kronološkim redom, tj. datirana su na: 4. veljače 1845., 1. prosinca 1846. i 11. svibnja 1847. Pismo od 4. veljače 1845. zapravo je pismo od 4. veljače 1847. godine, te bi kronološki redosljed trebao biti: 1. prosinca 1846., 4. veljače 1845., i 11. svibnja 1847. Uz gore navedeno u prvom pismu Seismit obavještava Rougiera da nije još uvijek završio drugi dio *Fuoco del giuramento* za koju se nada da će je dovršiti tijekom prosinca. Žao mu je što nije bio uz Solitra kad je ovaj umirao ali bio je bolestan. Na kraju pisma napominje da će poslati do kraja prosinca članak o aktualnostima u talijanskoj književnosti kao i dovršenu “Leggendu”. U drugom pismu, od 4. veljače 1847., hvali *Studi sulla letteratura slava* Giovannija Franceschija koji su objavljeni u “La Dalmazia” 1846. Obavještava ga da je balada, o kojoj mu je govorio, gotova i čeka samo njegov znak, ali pod uvjetom da poboljšaju kvalitetu tiska koju svi kritiziraju. U zadnjem pismu, od 11. svibnja 1847., Seismit obavještava Rougiera da mu šalje obećanu *Il Fuoco del Giuramento* i moli ga da mu javi je li je može tiskati pod uvjetima o kojima su se dogovorili, a on do tada neće prihvaćati ponude iz Italije. Najavljuje da će do ljeta dovršiti *Saggio di Traduzioni e Leggende popolari slave* i rado bi ih povjerio zadarskom izdavaču ako postigne iste uvjete kao i s venecijanskim Narratovichem. Spominje velikog učitelja kada kaže: “Vedo spesso e spesso mi scrive il Tommaseo che ora si diede a tentare di sfamar un poco i suoi patrioti; Dio gli consenta esito pari all’intenzione onesta”. Misli na Tommaseovu knjigu *Intorno a cose dalmatiche e triestine* čiji je prihod Tommaseo namijenio siromašnima u Šibeniku 1847. Osim zanimljivih podataka koje pronalazimo u

Prva kritika Seismitove *La Moresca* ona je Vinka Foretića, hrvatskog povjesničara i arhivista, a nalazi se u prilogima koji se bave moreškom u dalmatinskim gradovima izvan Korčule.⁸⁰ Nakon uvoda u sadržaj i kompoziciju nacionalne pjesme Foretić navodi da mu je Seismitova *La Moresca* simpatična jer nema spomena postojećeg režima, već je zadojena idejom dalmatinskog patriotizma (za razliku od moreški koje su se u Splitu izvodile 1784. i 1818. godine te moreški koje su se izvodile u Zadru 1807., 1818. i 1846. godine). Zaključuje da Seismitova *La Moresca* ima slavenski nacionalni karakter usprkos tome što se u njoj slavensko ime ne spominje i usprkos tomu što je pisana talijanskim jezikom. No spominju se dalmatinski zagorski Vlasi, kako Foretić definira Morlake, vila i Marko Kraljević. Ne slažemo se u potpunosti s Foretićem i smatramo da je dalmatinsko domoljublje, koje Seismit srčano iskazuje u pjesmi, rezultat slavo-dalmatinske ideologije koju smo spomenuli ranije, a koju je Seismit i sam zastupao. Da se pjesma može interpretirati u kontekstu aktualnog političkog režima u Dalmaciji, potvrđuje Seismitova trostruka vremenska dimenzija pjesme, tj. referiranje na sadašnji, prošli i budući trenutak u Dalmaciji. Seismit vilihim riječima kao da pretkaže političke događaje u bliskoj budućnosti Dalmacije: “[...] Forse di giorni miseri / La dolorosa prova / Ancor vi attenderà.... / Siate fratelli! e il vindice / Affetto e gloria nuova / La patria chiamerà!”⁸¹ Pitamo se odnose li se “giorni miseri” na političku situaciju koju Seismit proživljava u Dalmaciji ili se odnose na vrijeme kada će se postaviti pitanje o pripojenju Dalmacije Hrvatskoj? Jesu li Turci u tom povijesnom trenutku samo fiktivne neprijateljske figure? Odgovor na to pitanje svakako daje njegova kasnija protuaustrijska angažiranost u ratovima za nezavisnost Italije. Spomenuli smo ranije njego-

pismima, ona nam pobliže otkrivaju Seismitovu osobnost. Naime, on u vrijeme sastavljanja tih pisama ima između 21 i 22 godine, a pokazuje izrazitu dozu samopouzdanja. Naime, odmah na početku drugog pisma (4. veljače 1847.) kritizira poznatog zadarskog izdavača Rougiera zašto mu ne odgovara na njegova pisma i prigovara mu da je mogao barem napisati “ho ricevuto la vostra lettera”. Možda je pretjerana doza samopouzdanja i nametljivost jedan od razloga zašto se Seismit kasnije nije afirmirao kao književnik. Moli izdavača da bude dovoljno ljubazan da mu pošalje kopiju tjednika “La Dalmazia”, a pismo zaključuje “Sperando di non attendere altri *due mesi* un vostro riscontro...”.

⁸⁰ V. Foretić, *Prilozi o moreški u dalmatinskim gradovima*, u *Zbornik za narodni život i običaje*, Zagreb, JAZU, 1964, str. 167; V. Foretić, *Povijesni prikaz Moreške*, u *Korčulanska moreška*, ur. E. Ivancich Dunin, Korčula, Turistička zajednica grada Korčule, 2006, str. 29-115. Foretićevu kritiku o Seismitovoj *Moresci* prenosi i Tihomil Maštrović. Uključuje je u svoju monografiju *Hrvatsko kazalište u Zadru*, Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa, Zagreb, 1985, str. 30.

⁸¹ F. Seismit-Doda, *La Moresca*, cit., str. 109.

vu političko-vojnu aktivnost u Prvom ratu za oslobođenje Italije od austrijske vlasti (tijekom 1848. i 1849. godine). Iako Seismit nakon preseljenja u Italiju nije prisutan u političkom životu Dalmacije, na temelju njegove povijesne pripovijetke *I Volontari veneziani* iz 1852. godine s lakoćom možemo zaključiti da bi se u sukobu narodnjaka i autonomaša priklonio autonomašima.⁸² Nostalgiju za prošlim vremenima Seismit izražava u zadnjim stihovima pjesme:

[...] Oh patria! – l'etade travolse gli eventi... / Non più de' guerrieri le lame fulgenti / S'intrecciano, si urtan, si spezzan per te... / Ma sol la memoria dei morti leoni / Fa belle talvolta le patrie canzoni, / E accende nei petti – la stabile fè!⁸³

Sintagma “morti leoni”, u doslovnom prijevodu ‘mrtvi lavovi’, bremenita je simbolikom. Ta se sintagma odnosi na hrabre Dalmatince koji su svoj život položili za domovinu, a simbolika lava navodi nas na mišljenje da se radi o Mletačkoj Republici. Da Seismit osjeća žal za izgubljenim vremenima, tj. za vremenima kada je Dalmacija bila pod upravom *Serenissime*,⁸⁴ uvjeren je i Mate Zorić: “Seismitov sastav o moreški završava se romantičkim osjećajem prolaznosti, ali dosta jasnom aluzijom na povezanost mletačke prošlosti i dalmatinske budućnosti, u koju naš pjesnik kao da čvrsto vjeruje”.⁸⁵

Lada Čale Feldman posvećuje pažnju Foretićevoj kritici. U prilogu *Morisco, moresca, moreška: Agonalni mimetizam i njegove interkulturalne jeke* fenomenu moreške daje širi okvir i doprinosi njegovoj komparativnoj i simboličko-antropološkoj interpretaciji, a koja je, po njezinu sudu, u hrvatskim proučavanjima tog fenomena izostala.⁸⁶ Prema Čale Feldman jedino zadar-

⁸² Seismit u navedenoj pripovijeci poblizhe određuje Hrvate kao “opressori”, “assedianti”, “agressori”, “fucilieri”, “poltionieri”, “maledetti”. F. Seismit-Doda, *I volontari veneziani*, cit., *passim*. Općenito, Hrvati su u drugoj polovici 19. stoljeća u sjevernoj Italiji percipirani negativno jer su se borili pod austrijskom zastavom. O predodžbi Hrvata u talijanskoj književnosti vidi više u N. Raspudić, *Jadranski (polu)orijentalizam. Prikazi Hrvata u talijanskoj književnosti*, Zagreb, Naklada Jurčić d.o.o., 2010.

⁸³ F. Seismit-Doda, *La Moresca*, cit., str. 111.

⁸⁴ Istu sintagmu istog značenja koristi i u završnim stihovima pjesme *L'Armistizio del 9 Agosto 1848* koja je objavljena u obliku “fogli volanti”, a glase: “E pensi che il nome de' morti leoni / Fa sacre d'Italia le nuove canzoni / Sta sculto sui marmi di cento città”. Značajno je da je ova pjesma objavljena i u zbirci naslovljenoj *I tre colori*, u izdanju Tipografia di Teresa Gattei, 1849. u Veneciji, zajedno s pjesmama Vittoria Alfierija, Luigija Carrere, Francesca Dall'Ongara, Vincenza Montija, Giacoma Leopardija i drugih.

⁸⁵ M. Zorić, *Književni dodiri hrvatsko-talijanski*, Split, Književni krug, 1992, str. 435.

⁸⁶ L. Čale Feldman, *Morisco, moresca, moreška: agonalni mimetizam i njegove interkulturalne jeke*, cit., str. 61-80.

ska moreška, a naveli smo ranije da se moreška igrala i u Splitu, sačuvala je izvorni španjolski antagonizam između kršćana i muslimana. Međutim, kao i u nekim španjolskim inačicama mjesto Crnih (misli se na Maure) zauzimaju Turci, stoljetni europski i hrvatski neprijatelji, a predmetom je bitke vijenac na vojničkoj kacigi. Vijenac dodjeljuje transcendentalna pojava vile koja na kraju na hrvatskom jeziku upućuje riječi o slavi cara Ferdinanda samom tom tada nazočnom ugledniku.⁸⁷ Transcendentalna pojava vile u Seismitovoj *La Moresca* nije izostala, ali ona nema zadatak predati pobjednički vijenac (za razliku od Cupillijeva lika vile iz djela *Il serto conteso*).

Čale Feldman kratko se osvrće na Seismitovu *La Moresca* na temelju informacija koje prenosi Foretić. Hrvatsko-španjolske poveznice pronalazi u činjenici što kršćani (Morlaci) u Seismitovoj nacionalnoj pjesmi nastupaju pod stijegom svetog Jurja, pod kojim to čine i Španjolci u Alcoyu, mjestu saracenskog poraza 1276. godine (u tom mjestu se i danas u slavu toga događaja upriličuju *moros y cristianos*). Dodatno spominje, također na temelju Foretićeve priloga,⁸⁸ da Seismit predvodnika kršćanske strane naziva vođom Španjolaca, podatak koji nakon dubinskog iščitavanja teksta ne pronalazimo. Foretić taj podatak preuzima iz *Cronistorije* Giuseppea Sabalicha, ne navodeći točne bibliografske podatke. U recentnijem prilogu Foretić vjeruje da se Sabalich izlanuo, da je vođu kršćana nazvao vođom Španjolaca misleći na kršćanstvo uopće ili pak da se kojom prilikom davala moreška u kojoj su kršćani bili Španjolci.⁸⁹ Naposljetku, značajan doprinos priloga Čale Feldman u tome je što fenomen moreške kao europskog i hrvatskog viteškog boja prikazuje u široj perspektivi. Iz njezine analize možemo zaključiti što to Seismit preuzima, a što izostavlja.

Usprkos intenzivnim stoljetnim političkim i kulturnim vezama Dalmacije i Venecije Seismit se ne ugleda na venecijansku morešku, a koja je karakteristična po tome što se u njoj sukobljavaju dvije skupine unutar iste strane (primjerice Mauri i Turci). Odmak od korčulanske moreške, a kontakt sa španjolskom matricom, vidljiv je u Seismitovu izostavljanju bitke oko žene.

⁸⁷ Zadarska moreška razlikuje se od splitske jer se u splitskoj prikazivala borba između Maura i Turaka u čast Mletačke Republike. Tek se u izvedbama iz 1868. i 1869. govori o sučeljavanju kršćana i Turaka. Kada govori o korčulanskoj moreški, Čale Feldman spominje tri moguće inačice sukoba: sukob kršćana i Maura radi maurske zaručnice, sukob kršćana i Maura radi kršćanske djevojke te treća, koja se i danas izvodi na Korčuli, a to je sukob Turaka i Maura za oslobođenje turske vjerenice Bule koju je crni Moro zarobio. Ibidem, str. 65-67.

⁸⁸ V. Foretić, *Povijesni prikaz korčulanske moreške*, u *Moreška: korčulanska viteška igra*, ur. B. Jeričević et al., Korčula, Radničko kulturno-umjetničko društvo Moreška – Odbor za proslavu tridesete godišnjice obnove moreške, 1974, str. 5-70.

⁸⁹ V. Foretić, *Povijesni prikaz Moreške*, cit., str. 104.

Međutim, u Seismitovoj *La Moresci* prijevor za oslobođenje žene, koja u korčulanskoj moreški simbolizira kršćanski teritorij koji su zaposjeli Turci, može pronaći ekvivalent u prijevoru za oslobođenje dalmatinske zemlje. Zaključit ćemo mišlju Čale Feldman da se moreška najbolje hrani problematičnim političkim kontekstom, što svakako čini aktualnima pitanja o političkoj angažiranosti Seismitove *La Moresca*, a koja smo postavili ranije u analizi. Prisjetit ćemo se da iste godine kada sastavlja nacionalnu pjesmu *La Moresca*, dakle 1846. godine, Seismit u zadarskom tjedniku "La Dalmazia" objavljuje himnu *Inno alla Dalmazia*, a koja zauzima središnje mjesto u njegovoj književnoj produkciji. U toj himni slavi Dalmaciju i poziva njezine predjele da se drže zajedno i da budu sestre. Istu poruku u *La Moresci* nalazimo u zadnjim vilinim riječima. Seismitova *La Moresca* zbog dalmatinsko-slavenskih i narodnih motiva nadovezuje se na njegova ranija književna djela, a ponajprije na *Capro eterno* i *Sogno di Bano*, oba objavljena 1847. godine u časopisu "Gazzetta di Zara". Ti tekstovi tematiziraju krvnu osvetu i otmicu djevojke.⁹⁰

Književna aktivnost Seismita-Dode, a time i njegova dramska aktivnost, pripada četvrtom i petom desetljeću devetnaestog stoljeća. Svoj književni rad započeo je dramom *Marco Marulo* u Zadru, a zaključio scenama iz svakodnevnog života *Assunta la fioraia* iz 1858. godine. O svestranosti Seismitova karaktera svjedoči mogućnost njegove preobrazbe iz književnika u domoljuba i ratnika, a zatim i u političara, što se odražava i u društvenoj angažiranosti njegova književnog stvaralaštva, a posebno u revolucionarnim godinama 1848. i 1849. Iako Seismitovo domoljublje prožima njegov cjelokupni životni i profesionalni vijek, nastoji se prilagoditi važećim književnim strujanjima. Zbog toga u skladu s poetikom romantizma odlučio se za motive koji su u to vrijeme bili zanimljivi publici, kao primjerice povijest, nacionalne osobitosti i folklor. Motiv vjerskih sukoba kršćana i Turaka uprizorio je u nacionalnoj pjesmi *Moresca*, u čijoj radnji spretno koegzistiraju sve tri vremenske dimenzije. Seismit-Doda izborom Turaka sigurno aludira i na druge tadašnje neprijatelje u Dalmaciji, ali je žal za prošlim vremenima mletačke vladavine konstantan. Seismitova *Moresca* zauzima posebno mjesto u književnosti na talijanskom jeziku u Dalmaciji 19. stoljeća jer svjedoči o narodnom običaju koji je Seismit književno ovjekovječio, a *Marco Marulo* piščevo kazališno umijeće i vrijedan doprinos dramskoj književnosti na talijanskom jeziku u Zadru u prvoj polovici 19. stoljeća.

⁹⁰ A. Bukvić, *Federico Seismit-Doda nei periodici zaratini del primo Ottocento*, cit., str. 75-76.